

Cemil Erten: GEÇ KALMIŞ BİR ULUS-DEVLET OLARAK TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN EKONOMİK-POLİTİK KURUCU DİNAMİKLERİ VE BUGÜNE TAŞINAN SONUÇLARI

Posted on 04/11/2014

Bugün Türkiye'deki değişimi anlatabilmek için tarihin şimdiye kadar bize açılmamış kapılarını açmak ve gezilmeyen labirentlerinde gezinmek gerekiyor. Anadolu'da Türk ulus-devletinin kurulması ve İmparatorluğun barındırdığı hakların Anadolu'dan tehciri ve daha sonra asimilasyonu bize aslında birçok noktada bugüne de anlatıyor.

Bugün geldiğimiz aşamada 19. yüzyılın ortalarından itibaren Batı'yla birlikte yaratılan baskıcı Türk ulus-devleti çürüme aşamasından çözülme aşamasına geçmiştir. Hiç şüphesiz ki Cumhuriyet, Osmanlı'da 19. yüzyılın hemen ilk çeyreği sonundan itibaren başlayan sürecin en önemli dönüşüm duraklarından birisidir. Osmanlı'nın toprak kaybı ve merkezin çevreyi denetleyememesi de esasında bu tarihlerde başlar. Ama aynı tarihlerde dünya ulusal pazarı ve ulus-devleti tam anlamıyla ortaya çıkarma sancısı içindeydi. Avrupa'yı kasıp kavuran Napolyon gericiliğinin denetleyemediği kriz, siyasi krize de dönüşerek İmparatorlukların sonunu getirirken, İngiltere, egemenliğini bu hızla değişen ekonomik ve siyasi ortamda koruyabilmek için Osmanlı'ya uzanacaktı. Kapitalizm, 19. yüzyılın hemen başından itibaren ulus-devletleri baş döndürücü bir hızla mutlak- yetçi ve patrimonyal devletlerin yerine koymaya başladı. Üç büyük burjuva devrimi (İngiliz, Fransız ve Amerikan), toprağı zenginlik olarak vaaz eden, patrimonyal bakışı ve tebaa kültürünü üretim araçlarının gelişme hızına paralel bir hızla yerle bir etti. İngiltere'de modern ulus kavramı, monarşik devletin patrimonyal bedenini miras alıp onu imparatorluk gücüyle, sömürgelerle birlikte, yeniden üretirken, Fransa, ulusun cumhuriyetini aynı zamanda, devrimci burjuvanın diktatörlüğü ve

demokrasisi olarak kuruyordu. Amerika’da ise toprağa dayalı zenginliği “güneyde” bağımsız eyaletlerle ve köleci gericilikle sürdürmeye çalışan, ulusun merkezîyetçi oluşumuna ve “kuzeyin” burjuva devrimine direnmeye çalışan güney yeniliyordu. Bu üç büyük devrim ulusal egemenliğin maddi koşullarını yaratıyordu. “Modern egemenlik kavramının ulusal egemenlik kavramına dönüşümü belli yeni maddi koşulları da gerektirir. En önemlisi, kapitalist birikim süreçleriyle iktidar yapıları arasında yeni bir dengeyi tesisini gerektirir. İngiliz ve Fransız devrimlerinin gayet iyi gösterdiği gibi, burjuvazinin politik zaferi ulusal egemenliğin mükemmelleştirilmesi yoluyla modern egemenlik kavramının mükemmelleştirilmesine denk düşüyordu. Ulus kavramının ideal boyutunun arkasında birikim süreçlerine çoktan hâkim olmuş sınıf figürleri yatıyordu” (Hardt-Negri, 2000: 117). Şimdi Hard ve Negri’nin anlattığı bu maddi koşulları üç büyük burjuva devrimi baş döndürücü bir hızla sağlarken Doğu, bu yeni zenginliğe daha doğrusu ulus-devletin “modernizmine” ulaşamıyordu. Batı’nın ulus devleti burjuvanın ekonomik çıkarlarını öne çıkartarak ulusal birliği inşa etti. Ancak Doğu’nun geç kalmışlığı özünde devrimci sınıfın (burjuvazinin) Batı’daki kadar güçlü olmaması kaynaklıydı. Böyle olunca ulusal birliğin Doğu’da oluşması zayıf burjuvaziyle ittifak yapacak ekonomi dışı güç odaklarının (bürokrasi, askerler, yargıçlar vb.) devreye girmesi daha doğrusu güçlendirilmesi ile oldu.

Ulus-devletler, hâkim ulusların diğer halkları yok ederek kurdukları iktisadi-siyasi oluşumlardır. Ulus-devletler, yalnız hâkim sınıfın (burjuvazinin) yalın ideolojisini ve birikimlerini barındırmazlar. Pazarlarını kurdukları coğrafyadan kovdukları, yok ettikleri halkların dinlerini, kültürlerini, dillerini ve sonuçta özyüklerini de kovarak sağıyla soluyla hâkim ulusa (ırka) ait bir toplum yaratırlar. Bu anlamda hâkim sınıfın (burjuvazinin) ideolojisi daha evrensel ve ağırlıklı olarak ekonomik çıkarlar odaklıyken, ulus-devletlerin ideolojileri ağırlıklı olarak bir ırkın asimilasyoncu, dışlayıcı kimliğini merkez alır. Söz konusu kimlik, kan ilişkilerinin biyolojik bir sürekliliğini, toprağın uzamsal bir sürekliliğini merkez alan dilsel ortaklık temelinde kurulmuş kültürel birleştirici bir ideoloji ile içkindir. Böyle olunca bu ideoloji özdür ama çoğu kere saklıdır. Çünkü ulus-devlet ve ulus-pazar kendini yeniden üretebilmek için “ötekine” de muhtaçtır. Ama “öteki” aynı zamanda tarihsel ve yok edilmesi

gereken bir düşmandır. Bir ulus-devlet bu anlamda ekonomik çıkarları farklı yerlerde olan kesimleri bir araya da getirir. İşte Doğu, özellikle de Türkiye’de ulus-devlet bu çerçevede ağırlıklı olarak oluştu ve zenginliği yarattı.

Ulus Devletin Oluşturduğu Zenginlik

Türkiye’de “zenginliğin” oluşması ya da servetin Osmanlı “mülkünden” çıkıp yeniden biçimlenmesi ve el değiştirmesi tarihsel olarak Cumhuriyetten çok önceye dayanır. Ama ulusal bir pazar inşa etme ve o pazarın öznelerini yaratma politikası tabii ki-ulus-devlet iradesi olarak- Cumhuriyetle başlar. İlkönce Osmanlı sonra da Cumhuriyet döneminin sermaye birikimi ve bunun sonucunda gerçekleşen “zenginlik” hem ekonomik hem de siyasi olarak-hiç şüphesiz- iki ayrı döneme tekabül eder gözükür. Ancak yaratılan zenginliğin paylaşımı ve hâkim sınıfların kompozisyonunun oluşması Cumhuriyetten çok önceye dayanır. 1850’lerde belirginleşmeye başlayan bu süreç; zorunlu olarak, 1923’te Cumhuriyetin ilanı ile kesintiye uğrar. Ancak Cumhuriyet öncesi, Osmanlı’nın durumu ve bu duruma bağlı olarak sömürgeleştirilmesi, Cumhuriyet dönemini de doğrudan belirlemiştir. Tarıma dayalı ve merkezi bir ekonomik sistem olan İmparatorluğun sınıfsal yapısını çok kaba olarak yönetenler, (asker ve ulema) yönetilenler (reaya) sınıfı olarak tasnif edebiliriz. Ancak yönetilenlerin çeşitliliği ve dinamizmi önemlidir. Çünkü kentlerde lonca esnafı, tüccarlar ve sarraflardan oluşan kentli sınıf ancak, içinde bulunduğumuz süreçle birlikte, birlikte yönetime ortak olmuş ve kendi dinamiklerini yaratmıştır. Bunun dışında köylerde çözülen merkezi yönetimle birlikte Cumhuriyet döneminde feodal yapı ağırlık kazanmış ve bu yapının temsilcileriyle, yönetenler (asker ve “sivil” bürokrasi) ittifak yaparak Cumhuriyetin ilk dönem oligarşisini oluşturmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nun ekonomik ve idari yapılanması askeri bir temel üzerinden biçimleniyordu. Vergi ve toprak düzeni, askeri amaçlara yönelik olarak düzenlenmişti. Öyle ki adalet dairesi denilen ve Osmanlı düzenini anlatan durağan yapı, askerin önemi ve vazgeçilmezliği üzerine kurulmuştur. Adalet Dairesine göre, asker olmadan devlet olmazdı. Ekonomi ve finans gücü olmadan askerden, finansmanı sağlayan

reaya olmadan da ekonomiden bahsedilemezdi. Reayanın devlete bağlılığını da adalet sağlamaktaydı. ¹ Askerin Osmanlı sistemindeki etkinliği, özellikle 16. yüzyıldan sonra artmıştır. Bu tarihten sonra servetin önemli bir kesimi asker sınıfının elinde toplanmış ve askerler, İmparatorluk içinde en etkin sınıf konumuna yükselmişlerdir. Ancak, 16. yüzyıl Avrupa özellikle İngiltere için önemli bir dönüşümün yüzyılı idi. 16. yüzyılda başlayan gelişmeler sonucunda, İngiltere tarımında pazar için üretim yaygınlaşmış, verimlilik artışları hızlanmaya başlamıştı. Tarımsal kesimde kapitalist üretim ilişkileri gelişirken, pek çok köylü üretici topraklarından koparılmış, ya kırsal alanlarda ücret karşılığı çalışmak ya da kentlere göç etmek zorunda kalmışlardı. Böylece kapitalist sanayinin en önemli ön koşullarından biri olan mülksüzleşmiş emekçiler ordusu yaratılmıştı. ² Batı'da bu çözülme tarımda üretim artışı ve mamul mallar üretiminin gelişmesiyle sermaye birikimi hızlanmıştı.

6. yüzyılda başlayan bu hızlı kapitalistleşme süreci sırasında Osmanlı İmparatorluğu ise, gerilemeye başlamıştı. Bu gerilemenin nedenleri birçok araştırmacı tarafından tespit edilmiştir. Robert Owen'e göre (Owen 1975 ve 1981: 2-23) merkezi devletin taşradaki unsurlar -tüccarlar, büyük toprak ağaları, merkezden atanan memurlar- karşısındaki gücünde gözlemlenen zayıflamaya ve buna koşut olarak devletin içine düştüğü mali bunalıma dayanmaktadır. Burada Şevket Pamuk'un belirttiği çok önemli bir ayrım var: Pamuk (1994: 11) burada merkezi yönetiminin askeri ve mali gücü ile ekonomi arasındaki nedensel ilişkilerin karmaşıklığının gözden kaçtığını belirtmektedir. Pamuk, devletin gerileme dönemlerinin üretici güçler açısından da gerileme anlamına gelmeyeceğini belirtir. Nitekim vergi topla- yamayan, gelir-gider dengesi bozulan devlet çürürken ekonomide canlanma olabilir. İşte bu paradoksal durumun üstünde durmamız gerekir. Osmanlı'da 16. yüzyılın, merkezi devletin gücünün doruğu olduğu kabul edilir. Ancak yüzyılın sonundan itibaren tımar sisteminin çözülmesinden sonra, güçlü yerel unsurların -Doğu Avrupa'daki benzer bir biçimde- büyük topraklar edinerek ve bağımlı köylülük üzerindeki sömürüyü ağırlaştırarak, Avrupa pazarları için tarımsal meta üretimine yöneldikleri öne sürülmüştür (Pamuk, A.g.e.: 13). Anadolu'da da merkezin zayıflamaya başlaması ile birlikte, yerel unsurlar artığın büyük bir kısmına el koymaya başladılar.

İşte tam burada II. Mahmut'la birlikte başlayan reform hareketleri adeta havada asılı kaldı. Çünkü Osmanlı İmparatorluğun geniş sınırları çerçevesinde bir merkezileşmeyi sağlayacak güçte değildi. Burada iki yol vardı birincisi merkezin çevreyle ittifakı yeni merkezi devlet eyaletlerle geliri paylaşacak hatta onlara gerektiğinde merkezden kaynak aktaracaktı. Aynı zamanda eyaletlerin (çevrenin) özerkliği tam anlamıyla devreye girmesi gerekiyordu. Ancak İmparatorluk ve ulus-devlet arasındaki bu model günün sermaye döngüsü ve buna bağlı siyasi, toplumsal oluşumlara uymuyordu. Tabii ikinci yol da Batı'ya tamamen teslim olarak, İmparatorluktan sömürgeye dönüşmektir. İşte 1838, Yerasimos'un belirttiği gibi (A.g.e.: 557) bu ikinci yolun başlangıcıdır. Bu ikinci yol, yani Batının bir sömürgesi olarak devam etmek aslında hiç kesintiye uğramamıştır.

İşte bu çerçevede, Osmanlı'nın sömürgeleştirilmesi ve imparatorluktan ulus-devlete giden yolu açan en önemli tarihlerden birisi 1838 yılıdır. 16 Ağustos 1838'de, Sadrazam Reşit Paşa İstanbul Balta Limanı'ndaki konağında İngiliz Elçisi Ponsonby ile çok önemli bir anlaşma imzalıyordu. Tarihe Balta Limanı ya da 1838 serbest ticaret anlaşması olarak geçen bu anlaşma, Osmanlı'nın ekonomik düzeninde önemli bir kırılma noktası oluşturuyordu.

1838 öncesi uygulanan ve Yed-i Vahit olarak adlandırılan düzende, devlet bir malın herhangi bir yöredeki dış ticaretini özellikle de ihracatını bir özel kişinin tekeline bırakabiliyordu. Ayrıca belirli hammaddelerin ya da gıda maddelerinin darlığının çekildiği yıllarda, malların ihracatı yasaklanabiliyordu. Savaş dönemlerinde, maliyeye ek gelir sağlamak amacıyla dış ticarete olağanüstü vergiler uygulanabiliyordu. Balta Limanı anlaşması ile dış ticaretteki bu tekeller düzeni kaldırılmakta ve Osmanlı devletinin içe kapanarak ve küçülerek hükümdarlığını devam ettirme şansı ortadan kalkıyordu. "O güne kadar, yabancı tüccarlar ithal ettikleri malı İmparatorluğun büyük limanlarına kadar getiriyorlar ve yüzde 3'lük bir vergi ödüyorlardı. Malları bu limanlardan ülke içinde satmak üzere Osmanlı uyruklu kişiler alıyorlardı. Bunlar bin vilayetten diğerine geçtiklerinde resim ödüyorlardı. Bundan sonra ise %2'lik bir vergi ödemek şartıyla, ulaşımı Avrupalılar ya da onların adamları tarafından yapılan bu mallar, bütün İmparatorluk topraklarında dolaşabilecekti".³ 1838 anlaşması

İngiltere için bulunmaz Hint kumaşıydı. Çünkü İngiltere karşısında gecikmiş sanayilerini ayağa kaldırmak isteyen kıta Avrupa'sı devletleri gümrük duvarlarının ardına sığınmaya başlamışlardı. Bu açıdan 1838 anlaşması, İngiltere için tam zamanında gelmiş bir kurtarıcı ve Doğu topraklarını İngiltere'ye açan bir dönüm noktası olurken, aynı zamanda Türk ulus devletinin kurulması dinamiklerini “dışarıdan” engelleyecek bir yeni bir dinamiği ortaya çıkartıyordu. Yarasimos'a göre (A.g.e.: 555) bu Osmanlı'nın sömürgeleştirilmesinin resmi olarak başlaması anlamına geliyordu. Ama tam burada belirtilmesi gereken en önemli husus da 1838'in Osmanlı sanayisinin kapitalizme geçişini engellediğini tezlerinin geçerli olmadığıdır. Bu konuda Pamuk (2005), çok net tezler ileri sürmektedir: “19. yüzyıl başlarında Anadolu'da mamul mallar üretimi incelendiğinde, üretimin geleneksel loncalar çevresinde örgütlendiği, küçük ve orta ölçekli atölyelerde geleneksel el tezgâhlarının kullanıldığı ve bu işletmelerdeki sermaye birikiminin sınırlı kaldığı ortaya çıkmaktadır. İthal malların rekabeti karşısında hem direnen hem de gerileyen bu yapıların bir Sanayi Devrimi eşliğinde olduklarını söylemek mümkün değildir” (Pamuk, A.g.e.: 2005). Ancak anlaşma bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun “bağımsız” bir dış ticaret politikası izlemesini de önlemiştir. Pamuk'ta bu görüştedir. Bizim burada ilave edeceğimiz husus, yukarıda belirttiğimiz gibi, Osmanlı'nın Osmanlı olarak kalmayacağı 1838'de kesinleşmiştir. Ancak Batı'ya bağlı yeni bir ulus-devlet modeli nasıl olacaktı; bu çok önemli ama tarihsel bir soruydu.

İşte 1838 ile 1923 arasındaki süreç kesintisiz bir süreçtir ama daha da ötesi 1923 ile günümüz arasındaki 85 yıl da kesintisiz bir süreçtir.

Bu anlamda 1919-23 arasında olanlar ise 1838'de başlayan sürecin, zorunlu olarak “gecikmiş bir ulus-devlet” formuna büründürülmesi dinamikleridir. İşte Anadolu topraklarında bu tarihler arası olup biten bir “bağımsızlık” savaşı falan değil, tam aksine Anadolu'nun Batı'ya yeni Türkiye Cumhuriyeti olarak örgütlenmesi ve bu formda bağlanması hikâyesidir.

Zenginliğin Türkleştirilmesi

Ama şu çok açıktır ki, Cumhuriyetin özellikle 1930 yılından başlamak üzere uyguladığı politikalar devletçi bir yağmacılık olarak “zenginliğin”- sermayenin- Türkleştirilmesi sürecinin bir devamı niteliğindedir. Bu anlamda “milli iktisat” bir iktisat politikası olarak nitelendirilemez. 1930’da başlayan “devletçilik” dünya koşullarının zorunluluğu kadar, 1923’te kesintiye uğrayan ve kökleri İttihat Terakki’de bulunan bürokratik-militarist hâkim yapının inisiyatifi ele almasıyla da açıklanabilir. Ve bu dönemden sonra gelen 50 yıl, Türkiye’de hem zenginliğin hem de buna bağlı yoksullaşmanın, yağmanın kısaca haraç ekonomisinin tarihidir. Kapitalizmin ve onun “rasyonalitesinin” uçlarını verdiği, 1980 sonrası ise birçok yönüyle hem 50 yıllık yağma ekonomisinin izlerini hem de uluslar arası sermaye birikiminin güncel müdahalelerini barındırır.

Bu açıdan zaman aralığımız “tevhid” sürecinin ilk adımı sayılan 1844 Tashih-i Ayar girişimiyle başlayan “parasal birlik” sürecinin başlangıcı olarak belirlenmiştir. Bu süreç - yani 1923 Cumhuriyetin ilanına kadar olan süreç- ulusallaşma ve sömürgecilik (ittihatçılık-batılaşma-sömür- gecilik) arasında çarpınan çökmüş bir imparatorluğun resmini de verir. Cumhuriyet öncesi, Niyazi Berkes’in de çok iyi anlattığı gibi⁴ kalkınma yolu için üç temel görüş öne çıkmaktaydı. (Aslında buna üç temel ideolojik yaklaşım demek daha doğru olur.)

İslam modeli, Ulusçuluk ve Batı liberalizmi çerçevesi.

Bu üç temel yaklaşım, özünde batının kapitalizm açılımının farklı veçheleri olarak anlatılmış ve her üç akımın temsilcileri farklı biçimde de olsa artı-değer dolayısıyla meta üretimi olmadan gelişme olmayacağı konusunda hemfikir gözökmüşlerdir. İslamcılar dâhil.⁵ Ama bu üç temel yaklaşımın ruhunda bulunan kapitalizmin rasyonalitesi pratikte, bütün bu tarihi süreç boyunca, hiçbir zaman ortaya çıkmamıştır. Çünkü Türkiye’de kapitalizmin tarihi, aynı anda kapitalizm öncesi siyasi bir yağma ile birlikte şekillenmiştir.

Tevhid'ten Yağmacı Ulusçuluğa

Kapitalist ekonomilerde “ekonomik” kararlar iktisadın rasyonalitesi çerçevesinde alınır. Doğrudan ekonomiyi ilgilendiren bir konuda sermaye birikiminin, o anki, gereklerinin belirleyici olması gerekir. Bunun tersi ancak kapitalizm öncesi toplumlarda olur; bu toplumlarda kaynak dağılımı siyasi kararlar ve bunun sonucunda gerçekleşecek “yağma” ile gerçekleşir. Ekonomiye dayanmayan, her türlü üretici faaliyete yabancılaştırmış ama buradan beslenen yönetici sınıfların kararları siyasidir. Ekonomik rasyonalite ve buna bağlı ekonomik kararlar ancak kapitalist toplumsal formasyonun ürünüdür. Kapitalizm öncesi toplumların yönetici erkinin iktisadi bakışı olamaz. Perspektifleri sadece politiktir. Örneğin varlık vergisi uygulaması buna çok çarpıcı bir örnektir. 1915 jenosidinin devamı niteliğinde bir karar olan Varlık Vergisi (1942) uygulaması dönemin faşist iktidarının politik tercihi idi. Bu açıdan Türkiye’de özellikle ikinci savaş öncesi gündeme iyice oturan “milli iktisat” politikası doğrudan İttihatçı geleneğin devamı olduğu gibi, özünde de iktisadi bir politik hat değildir. Siyasi tercihlerin şekillendirdiği ırkçı bir yağma politikasıdır. Türkiye’de yoksullaşmanın başlangıcı, kapitalist rasyonaliteden uzak, tamamen kapitalizm öncesi, kaynakların yağmalanarak paylaşılmasını vazedenden, bu anlayışa dayanır. Yani IMF falan bunların yanında süttten çıkmış ak kaşık olduğu gibi, Türkiye’nin yoksullaştırılması hikâyesinde milat, IMF ile ilişkilerin başlangıcı değil, bu yağma politikasının başlangıcıdır.

Marx’ın Kapitali’nin birinci cildinin birinci bölümünün başlığı “Meta Fetişizmi”dir. Bu başlık Marx’ın gerçek niyetini ortaya koyar. Yani Marx, kapitalist ekonomiyi anlatmayı amaçladığı için “meta fetişizmi” ile başlar. Samir Amin “Eğer Marx bize kapitalizmi değil de haraca dayalı kapitalizm öncesi bir yapıyı anlatmayı isteseydi Kapital’in adını İktidar koyar, ‘meta fetişizmi’ yerine de ‘iktidar fetişizmi’ ile başlardı” diyor. İşte Samir Amin’in bu tespiti Türkiye’yi çok iyi anlatıyor. Türkiye’de çarpık zenginliğin başka bir deyişle yoksulluğun kökeninde bu “iktidar” vardır.⁶

Devletin ve onun iktidarlarının her şeyin önünde olduğu iktidar fetişizminin tek gerçek

“hakikat” olduğu bir ülke oldu Türkiye yıllardır. Hükümetlerin, burjuvaların ellerindeki bankaları devletin “yetiştirdiği” devlet burjuvaları(!) ile birlikte yağmalaması başka nerede olabilir. Bugün bütün bu ortaya dökülenler Türkiye’de, haraca dayalı yapının ve onların temsilcilerinin iktidar ortağı olmasının yolunun devleti, dolayısıyla iktidarı fetiş- leştirmekten geçtiğini bize anlatıyor. Şimdi çatırdamakta olan seksen küsur yıllık “iktidarın” özeti budur. Ancak burada çok önemli bir şey daha var. O da, bu iktidar fetişizminin, doğal olarak, ırkçı bir ideolojik temele oturmasıdır. Örneğin 1946’da dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu şöyle diyor: “Halk Partisi milliyetçidir; yani Türk’tür, ben Türk’üm diyen adama Türk muamelesi, ben Türk değilim diyen adama da misafir muamelesi yapılır.” Şimdi bunun ne demek olduğu açık.⁷ Bu anlamda Türkiye’de sınıf savaşı Batı’da olduğu gibi keskin ve belirgin ayrımlarla, tek boyutlu değil, hâkim sınıfların siyasi iktidarın pekiştirilmesi ve sürdürülmesi sürecinde çok yönlü bir iktidar paylaşım savaşımını da içerir. Bu anlamda bu süreç, hâkim bir ulusun egemenliğinin sürdürülmesi, kaynaklardan daha fazla pay alması ve iktidarı “paylaşmama” mücadelesini de barındırır. Bu açıdan, yukarıda vurguladığımız gibi, “ekonomik” değil ağırlıklı olarak siyasi yönlü ve yoğunluktur.

Türkiye’de ulus-devlet inşa sürecinin kilit sözcüğü “tevhid”di. Tevhid, bir kılma, birleştirme, bütünleştirme anlamına geliyordu. Bugünkü deyimle üniter yapının inşası, bütün bu süreci belirleyen ama daha doğru dürüst tamamlanmadan çözülmeye başlayan bir tarihi içerir. Türkiye’de ulus-devletin ve pazarın inşa süreci-yani zenginliğin, meta üretimini sağlayıp sürekliliğini oluşturacak kurumsallaşmayı sağlaması tarihi- Cumhuriyetten çok önce parasal birlik oluşturma iradesi ile başlar. Ulus- devletlerin bu alanda ilk el attıkları konu ülke bütünlüğünde tek para sisteminin kullanımıydı. Türkiye’de de benzer bir politika izlendi. 1844 Tashih-i Ayar girişimiyle parasal birlik süreci başladı.⁸ Henüz ulusal pazarın oluşmadığı bir imparatorlukta ulusal para sistemine geçmek kolay değildi. Ancak bu zor süreç sembolik bir iradeyi temsil ediyordu. Osmanlı el yordamıyla da olsa zenginleşmenin finans-kapitalle olacağını, meta üretiminin ve dolaşımının yeni bir çağın temel işlevi olduğunu kavramıştı. Ama bu düşünsel “iradenin” alt yapısı yoktu. Batıdaki gibi bir önceki toplumsal yapının içsel dinamikleriyle doğan yeni bir sınıf ortada yoktu. Yalnızca sezgiler ve

“artık böyle olması lazım” diyen bir “devletli” sınıfı vardı. Ama her şeye rağmen bu sistem bir ayakla yürüdü. Sistemi yeniden üretecek, bugünlerin deyimiyle söylersek reel ekonomiye ve onun rasyo- nalitesine bağlayacak üretici güçleri imparatorluk dinamikleri yaratmamıştı. Yaratamazdı da zaten; dolayısıyla Osmanlı banknotları para işlevi görmedi. Yalnızca, zorunlu hallerde, ticari senet gibi alınıp verildi. Osmanlı “evrak-ı nakdiye”leri 1928 Eylül’üne kadar tedavül gördü.⁹ Cumhuriyet, Osmanlı’dan devraldığı 158 milyon civarında kâğıt parayı 1930 ‘da Merkez Bankası kaydına geçirdi. Bu aslında oldukça sembolik bir tarih sayılabilir. Çünkü 1929 büyük bunalımına bağlı olarak 1930’lu yıllardan başlamak üzere Cumhuriyet devletçilik uygulamasına geçmiştir. Aslında 1923-30 arası Türk değişiminin uçayağından biri olan liberal- ulusçu sentezin hâkim olduğu, en azından iktisadiyat açısından hâkim olduğu bir ara dönemdir.¹⁰ Ancak bu dönemde Osmanlı’dan kalma politikasızlık sürece hâkim olmuştur. İzmir İktisat Kongresi bu politikasızlık tespitini çok iyi anlatan bulunmaz bir örnektir.

“İzmir İktisat Kongresi’nin 1920’li yılların ortanın sağı iktisat siyasasını saptadığı ve başlattığı yorumlarına katılmak ve Kongre’yi bu bakımdan önemsemek zor. Gerçi Kongre’de konuşulan konular arasında kişisel mülkiyet hakkı, serbest ticaret ve yabancı sermayenin yararları yer almaktadır. Yüzyıllar boyunca kişi mülkiyetini güvenceye almamış olan Osmanlı döneminden ve 1. Dünya Savaşı’nın yabancı fobisinden sonra bu konulara sıcak yaklaşılması önemli bir dönemeç sayılabilir. Ancak Kongre’ye bütünü ile bakıldığı zaman, bu yorumu abartmamak gerekir; çünkü görüşmelerde, iktisatla ilgili ilgisiz birçok konu ortaya atılmış, fakat strateji denilebilecek bir görüş paketi ortaya çıkmamıştır.”¹¹ Bunun nedeni çok açıktır; birincisi Türkiye’de batıdaki gibi sermaye birikiminin bütün gereklerini üstlenecek bir zenginlik ve o zenginliğin sahibi olan burjuva sınıfı yoktur; ikincisi devletin batıdan ayrı ve batıya rağmen bir kalkınmayı üstlenecek gücü, yönelimi ve ideolojik seçimi de yoktur. İzmir iktisat Kongresi’nden somut yönelimin çıkmaması 18. yüzyıldan başlamak üzere Osmanlı İmparatorlu- ğu’nun yaşadığı temel değişimi anlatır aslında. “ 18. ve 19 yüzyıl Osmanlı toplumunun yaşadığı temel değişim, bir bürokratik burjuvazi ile ticaret burjuvazisinin doğuşudur. Bu burjuvazinin göze çarpan özelliği, kaynakları sultanın

egemenliğinden ilk kez çekip almasıdır. Kaynaklar iki türlüydü: Birincisi, Batı tipi eğitimle oluşan beşeri kaynak, İkincisi Batıyla ticari ilişki kurmuş olan azınlık tacirlerinin ve önde gelen Batılı güçlerin yasal koruyuculuğu altına girmesiyle zenginleşen ticaret burjuvazisinin serveti. Beşeri kaynak, yani yeni Osmanlılar ve devletliler ile Batı finans kapitalinin temsilcisi finans ve ticaret burjuvazisi ekonomik gücünü kaybeden İmparatorluğunu yapıcı dinamikleri olarak tarih sahnesine çıktılar.¹²

Bu iki grup (bürokratik burjuvazi ile gayrimüslim ticaret burjuvazisi) birlikte Osmanlı burjuvazisini oluşturabilirlerdi fakat etnik ve dinsel çizgilerin ayrıştığı Osmanlı toplumsal yapısı içinde farklı yerlerde konumlanmalarından ötürü bu parçalı yapı devam etti.”¹³ Çetinoğlu'nun bu satırları bize hem Cumhuriyetin ilk yıllarındaki kararsızlığı hem de bugünlerdeki iktidar savaşının köklerini anlatıyor. Osmanlı'da mülkiyetin saraya ait olması imparatorluğun dağılma sürecinde mülkiyetin ve zenginliğin devlet bürokrasisinin inisiyatifine bırakmıştır.

Ancak bürokratik burjuvazi zenginlik yaratan değil, onu ele geçiren ve kollayan bir sınıf olarak bir müddet sonra kendisinin denetleyeceği, yönlendireceği zenginlik yaratan bir sınıfa dayanmak isteyecektir. Bu açıdan “yabancı” ticaret burjuvazisi hiçte güvenilir ittifak değildir.

“Bilindiği gibi Batı'yı Ortaçağ'ın yoksulluğundan ve her türlü beceri yoksulluğundan kurtaran, ilk oluşumlarına Venedik ile Cenova'da rastladığımız finans kapitalidir. İlkönce Akdeniz'e ardından Amerika'ya yayılan Avrupa deniz ticareti, eldeki altın ve gümüş stokunun çok üstünde bir satın alma ve işlem gücü yaratan bankalar ve banker kâğıtlarıyla kısa sürede canlanarak büyük boyutlara ulaşmıştır. Böylece bir yandan bu kâğıtların sağladığı satın alma gücü, öte yandan bu yolla lehte oluşan dolaşım hadleri Avrupa'nın tarım geliri dışında bir geliri olmayan feodal beylerini de zenginleştirmiştir. Bazıları hızla zenginleşerek siyasi nüfuzlar sağlamış, ilk krallıkların öncüleri olmuştur.”¹⁴ Batının bu merkantilist soygunu kapitalizmin başlangıç zenginliğinin nedenidir. Merkantilizm, değerli

madenlere dayalı finans kapitali hızla gelişmekte olan sanayi burjuvazisinin eline vermiştir. Merkantilizmin yaratıcısı yağmacı tüccarlar ne kadar sınır tanımazsa, sanayi sermayesinin temsilcisi burjuvalar o kadar sınırlara güvenir; sınırlarla çevrili pazarlar ve o pazarların koruyucusu devletler ulus olgusunun iki temel yapıcısı olarak kendini göstermiş ve batı zenginliğinin hem sürdürücüsü hem de koruyucusu olarak kapitalizmin bu güne kadar olan serüvenine damgasını vurmuştur. Bu açıdan 17. ve 18. yüzyılların en önemli özelliği, Batı Avrupa’da merkezi devletlerin güçlenmeye başlamasıdır. Merkezi devlet daha doğrusu ulus devlet batıda yaratılan zenginliğin sürdürücüsü ve koruyucu olarak ortaya çıkarken ve süreç içinde güçlenirken Osmanlı’da merkezi devleti gücü geriliyordu.¹⁵ Merkezi devletin gücünün gerilemesi yine Şevket Pamuk’a göre ekonominin gücünün gerilemesi anlamına gelmez. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu’nda Maliyenin bunalımı ekonominin genelinin bunalımı gibi görülmüş; birçok tarihçi merkezin mali güçsüzlüğünü genel ekonomik durumun bozulması olarak anlatmıştır. 1700’lerin ortalarına kadar olan süreçte tarımsal üretim artmış, ancak artan tarımsal üretimin ihracatı yüksek vergilerle önlenmiştir. Bu çok ilginç bir durumdur. Çünkü Osmanlı egemenleri kendileri dışında ya da denetimlerinin olmayacağı bir zenginleşme istememektedirler. “17. yüzyıl boyunca sık sık ihracı yapılan pamuk, yün ve deri gibi hammaddelerle pamuk ipliği ihracı, gümrük vergilerinin ödenmesi koşuluyla, serbest bırakılmıştır. Öte yandan yine bu dönemde İstanbul, Halep, Bursa, Ankara, Tokat, Edirne, gibi kentlerdeki zanaatkârlara dayalı imalat faaliyetlerinde, özellikle ipekli, yünlü ve pamuklu dokumacılık dallarında önemli artışlar görülmektedir.”¹⁶ Pamuk’un aktardığına göre Braudel’de, Osmanlı’nın 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde, 20-25 milyonluk bir nüfusu besleyebilen, giydirebilen, büyük ölçüde kendine yeterli bir iktisadi yapı oluşturmuştu.¹⁷

Burada altı çizilmesi gereken nokta Osmanlı için büyük dönüşümün olması, zenginliğin yaratılması ve yeni sınıfın omuzları üstünde yükselmesi için taşrada yükselen toplumsal kesimlerin merkezi devlet tarafından önünün kesilmemesi, tam aksine merkezi devlet dışında bir ekonomik güç olma yolunda emekleyen bu toplumsal kesimlerin üretim ilişkilerini kendi lehlerine değiştirecek güçlerinin oluşması gerekiyordu.

Ama yukarıda bahsettiğimiz gibi bu önlendi. Aynı zamanda taşradaki ayan da, yeni üretim yapıları oluşturmak yerine, merkezi devletin geliştirmiş olduğu artığa el koyma süreçlerini kullanmayı, bir başka deyişle, var olan yapılar içinde kalarak el konulan artığa ortak olmayı tercih etti.¹⁸Ayan, var olan üretim ilişkilerini geliştirmek yerine, çok daha kolay olan merkez yerine vergi toplamayı tercih etti. Bu çok önemli ayırım, aynı zamanda, Osmanlı sonrası Türkiye'nin egemen sınıflarının temel karakteristiklerinden birini oluşturacaktı. Yani asker ve sivil bürokratik burjuvazi ilkönce kendi denetimleri dışında üretim güçlerinin gelişmesine, dolayısıyla sermayenin birikmesine izin vermemiş, bunu engellemiş, daha sonra ise kendi denetiminde ticaret burjuvazisi yaratarak zenginliği istediği ölçülerde ve oranlarda paylaşmıştır. Bu aynı zamanda bugünkü baskıcı devlet geleneğinin ekonomik nedenlerini anlatan bir özelliktir. Bu yapının oluşması ve pekiştirilmesi enflasyon dışında tamamıyla siyasi düzenlemelerle olmuştur. Yani Türk bürokratik yönetici sınıfları savaş, soykırım ve enflasyonla ekonomik ve siyasi erklerini sağlayıp zenginliklerini devam ettirmişlerdir. Osmanlıda başlayan bu sömürü ve zenginleşme

Örneğin Cihan Harbi yıllarında, Osmanlı toplumunda gelir bölüşümü önemli değişimlere uğramıştır. Bugünkü çarpık yapının önemli ölçüde belirginleştiği ve Türk oligarşisinin ilk temellerinin atıldığı yıllar, Balkan Savaşları(1912-13), 1. Cihan Harbi ve 1915 jenosididir.

“Cihan Harbi yıllarında, Osmanlı toplumunda gelir bölüşümü önemli dönüşümlere uğradı. Başta memur, asker, emekli vb. savaş spekülasyonu sonucu yoksullaştı; mülksüzleşti. Buna karşın, pazara dönük üretimde bulunan orta ve büyük toprak sahibi, taşra tüccarı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakınlığıyla tanınan ve İstanbul'un iâşesini üstlenen örgütlü esnaf ve “harb zengini” diye adlandırılan, spekülatif girişimleri sonucu kısa sürede servet birikimine giden savaş tüccarı 1914-18 döneminden kazançlı çıkan kesitleri oluşturdu. Özellikle Batı Anadolu içe dönük piyasadan ve parasallaşmadan büyük pay almıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumi üyesi Dr. Nazım, Tanin'e verdiği demeçte İzmir'deki servet birikimini ilginç bir üslupla dile getirmişti: Şüphesiz harb memleketimizin hemen her tarafını zengin etmiş, fakat ahval-i fevkaladenin bahsettiği servetin en büyük hissesi İzmir'e

nasip olmuştur. Harb-i Umu- mi'den sonra bizde başlayan iktisadi uyanıklığın asarını İzmir'in hemen her tarafında görebiliriz. (...) Cihan Harbi yıllarında Osmanlı topraklarında kâğıt para ile de olsa servet birikimi olduğu kesindi. Ancak bu birikimde reel üretimle, spekülâtif girişimlerin payını belirlemek zordu. Yeni bir sermayedar kesimi bir anlamda türemişti. Tanin gazetesi "bizdeki kadar gaddarhane hareket eden sermayedarlar dünyanın hiçbir yerinde yok- tur"¹⁹ diyordu. Dr. Nazım şu sözlerle servetin kime ait olması gerektiğini anlatıyor ve bu sözler bu topraklara bundan sonra olacakların ve "sebepsiz zenginleşmenin" temel mantığını anlatıyordu : " Bu toprakta Türklerin, sadece Türklerin yaşamasını ve ona tamamen sahip olmasını istiyoruz. Milliyeti yahut dini ne olursa olsun, Türk olmayanlar kahrolsun!"²⁰ Evet, bundan sonra aynen Dr. Nazım'ın dediği gibi olacaktı. Savaş yılları ve onu takip eden yıllarda servetin Türkleştirilmesi Türk bürokratik sınıflarının en önemli siyasi hedefi olacaktı. Bu siyasi hedef Cumhuriyetin temel dinamiklerini belirleyecek, hem servetin dağılımı hem de yönetici sınıflar arasındaki mücadele ve denge hallerini tayin edecekti. Zenginliğin oluşması ve yönetici sınıfların elinde toplanmasının ikinci yolu, hiç şüphesiz, enflasyondur.

Şevket Pamuk'un yaptığı çalışmada²¹ Osmanlı arşivlerinde bulunan vakıf ve imaretlere ait verilere dayanan tüketici fiyat endeksleri, genel fiyat düzeyinin 1469'dan 1914 yılına kadar Yani Cihan Harbi'nin başlangıç yılı) yaklaşık 300 kat arttığını ortaya koyuyor. Şevket Pamuk, bu dönemde iki hızlı enflasyon dönemi olduğunu saptıyor. Birinci olarak, 16. yüzyılın sonlarından 17. yüzyılın ortalarına kadar uzanan enflasyon dalgası; bu dönemde fiyatlar 5 kat artıyor. Bu dönemdeki artışlar dünya ölçeğindeki fiyat devrimi ile ilişkilendirilmektedir.²² Ancak fiyat artışlarının süreklilik kazanması 1860 ile 1914 arasındaki dönemdir. Bu dönemde fiyat yükselişleri ücret ve diğer gelirlerin önüne geçerek gelir transferini gerçekleştirmektedir. Yani 1844'te, yukarıda belirttiğimiz gibi, tevhid sürecinin başlangıcı olan 1844 Tashih-i Ayar girişimiyle başlayan süreç, enflasyonla Osmanlı'nın sömürgeleşmesine ve komprador yeni bir sınıfın doğmasına yol açarken, savaşlar ve el koymalar da sermayenin Türkleşti- rilmesini amaçladığı gibi bürokrasinin ve militarizmin iktidarını, vesayetini pekiştirmiştir. Ve bu iktidar bugüne kadar gelmiştir. Ama şimdi çö-

zülüyor...

Sonuç ve Bundan Sonrası

Halil İnalçık, sanyorum bundan birkaç ay önce verdiği bir söyleşide, Türkiye Cumhuriyeti'ne Osmanlı İmparatorluğu muamelesi yapılamayacağını belirttikten sonra şöyle demişti: “Türkiye Cumhuriyeti belli bir etnik grubun devleti olarak doğdu. Tamamen antitez olarak geldi. Milli devlet, milli birliği kurmak için milli tarih üzerinde yoğunlaştı. Şimdi soru şu: Sayıları milyonları bulan azınlıklar var. Bunlar kendi milli bilincini oluşturdu. “Türk milletinin parçası değiliz” hissiyatı doğdu. (...) Cumhuriyet, Atatürk zamanında Türk devleti ve Türkiye olarak kuruldu.”

O zaman bu toprakların artık yalnızca Türklerin olmadığı tarihsel gerçeği bugün politik bir durum olarak ortadaysa ne yapacağız? Soru budur ve bu soru 85 yıllık bir paradigmanın ve o paradigmayı oluşturan ideoloji ve o ideolojinin ürettiği kurumların sonudur.

Aslında Cumhuriyet Osmanlı'nın sürgit bir devamı olmamasına karşın, Türkleştirme ve Türkleştirmeye dönük mülkiyetle ilgili düzenlemeler Cumhuriyet'ten önce başlamıştı. Osmanlı burjuvazisi ve bürokratik orta sınıfı, büyük ölçüde gayrimüslimlerden oluşuyordu ve bu grup, devletin modernleşme girişimlerinin arkasındaki toplumsal güçtü. (Keyder, 2003: 107) Ancak 1890'lardan sonra artan ticarileşme, arazi üzerinde artan rekabeti ve toprağa talebi öne çıkardı. Ticareti ve ekonomik gücü elinde tutan gayrimüslimler, toprak ve özel mülkiyet talebinde bulunmaya başladılar. Bu talepler, 1910'a kadar bu sınıfların etkisi ile liberalleşme rüzgârını da arkasına alarak karşılanmaya çalışıldı. Ancak 20. yüzyılın başında imparatorluk döneminin bitmesi ve ulus-devlete dayanan sermaye birikiminin Avrupa'da öne çıkmasıyla Osmanlı'da da Türk elitlerin ve devletin Türkleştirme politikası öne çıktı. 1910'lardan itibaren Türk milliyetçisinin, Anadolu üzerindeki kanlı politik hâkimiyet süreci başladı. Bu süreç, Osmanlı'nın son dönemindeki liberal trendi tersine çevirdi. Kapitalist

mülkiyet anlayışının gelişmesi engellendi. Cumhuriyet devleti, arazi ve teşvikleri kendi güvendiği adamlarına dağıtan ve bu yolla kendi sorgula- namaz konumunu hukukun üstüne yerleştiren klasik patrimonyal Osmanlı Devleti'nin adeta yeniden dirilen biçimiydi. (Keyder, 2003: 108) Bütün bu süreç, 1915, 1942-44, 1955 gibi kanlı tarihlerle de örtüşen bir Türkleştirme politikası ile taçlandırıldı. Varlık vergisi gibi ittihatçı projeler Cumhuriyet'in temel milli iktisat politikalarına dönüştürüldü. Mesela Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı tarafından 1996 yılında Ali Güler imzasıyla yayınlanan Türkiye'de Gayrimüslimler (SosyoEkonomik Durum Analizi) raporunda insanın kanını donduran şu ifadeler yer alıyor: "İttihat ve Terakki'nin 1908'den itibaren başlattığı milli iktisat politikasına rağmen, Osmanlı sanayiinde gayrimüslimlerin ve yabancıların hemen hemen tamamına yakın etkinliklerinin, 1915 yılında bile, azaltılmadığını söylemek yanlış olmaz. Bu durumun 1. Dünya Harbi ve sonrasında kısmen; Cumhuriyeti kuran kadro tarafından gerçekleştirilecek millileştirme faaliyetleriyle de 1930'lardan sonra derece derece düzeltileceğini belirtelim." Burada, 1915 yılında bile, vurgusuna dikkatinizi çekerim. O zaman 1915'in niye yapıldığını burada Genelkurmay, üstü örtülü olarak itiraf etmiyor mu? İşte 1915'ten Varlık vergisine kadar, oradan darbelere ve 12 Eylül faşizmine, 28 Şubatlara, Ergenekon'a, darbe girişimlerine, Kürt katliamlarına kadar olan tüm "kesintisiz" olaylar ve tarihsel süreç, ittihatçılıktan başlayıp onun bir başka biçimde kesintisiz devamı olan Cumhuriyetle sürmüştür. Ve bugün...

Türkiye Cumhuriyeti ulus-devleti çözülüyor.

Bütün bu olan biten Türkiye'de bir devrin kapandığını gösteriyor. Türkiye başından beri dünya kapitalist sistemi için "özgün" bir örnekti. Yukarıda her bölümde anlattığımız ve oluşturduğumuz tezler bunu ortaya koyuyor.

Bu örnekte, askerlerin ve bürokrasinin ekonomi ve siyaset üzerindeki ağırlığı, rejimin temel dinamiklerini oluşturuyordu. Bu dinamikler, bütün bu tarihsel süreç boyunca, "dışarıdan" da destek alarak ve beslenerek kendini yeniledi ve rejimi ayakta tutan kurumları oluşturdu. Bu

kurumlar ve hukuki, siyasi yapılar da, başka bir ülkede örneği olmayan, burjuva demokrasisi ve onun piyasası ile birlikte var olamayacak, bize özgü sistemi oluşturdu. Kapitalizm için hilkat garibesi sayılacak, ekonomik, hukuki ve siyasi yapıları bu sistem üretti. Ama bu akıldışı kurumlara ve olanlara dünya, şimdiye değin, “ya bir dakika, siz orada ne yapıyorsunuz” diye sormadı. Çünkü Türkiye’deki bu “garip, otarşik” yapı ve onun ürettiği sistem, başta Amerika olmak üzere “hegemonyanın” işine geliyordu. Ama artık, bu çürük yapı, yeni oluşmakta olan, kapitalizmin yeni küresel hegemonyasını çok rahatsız ediyor. Türkiye’de, gerici oligarşik yapı çözülmeyen dünya 2008 krizinden çıkamayacak. Bu, 21. yüzyılın en önemli gerçeklerinden birisi; kapitalizm, bir sistem sonuçta. İşlemesi için birtakım kuralları var ve bu kuralları üretecek, denetleyecek kurumlara ihtiyaç duyuyor. Piyasa mekanizmasının işlemesi, buna uygun hukuk sistemi ve siyasi yapıların oluşması ve bunların doğru işlemesi ile olanaklı. Ve artık kapitalizm, küresel bir temelde kendini üretirken, hiç olmadığı kadar, piyasanın aksamadan işlemesine ihtiyaç duyacak.

Devletlerin ekonomik sistemdeki ağırlığının, bundan böyle, daha hızlı olarak azaldığını göreceğiz. Ama bu gerçekle birlikte sistemin küresel yeniden üretiminin merkezi Batı’dan Doğu’ya kayıyor. Türkiye, artık hem bu “Merkez Doğu’nun” merkezi, hem de sistemi yeniden oluşturacak dinamiklerin merkezi. Bu gerçeği görmeden Türkiye’de şu sıralar olup biteni değerlendirmemiz imkânsız. Çok basit olarak söyleyelim; Türkiye’de, şimdiye kadar, var olan sistem, kapitalizmin yeni dönemine uygun değil. Türkiye’deki kurumlar, çarkın dişlilerine kaçacak taşlar gibi ortada duruyor.

Kim ne derse desin işte bu sistem şimdi çözülüyor. Bu yapının 21. yüzyıl kapitalizminin tam kalbinde, Türklerin güzel hatırı için, varlığını sürdürmeyeceğini artık anlamamız lazım. Bunu anlayamamak ve süreci geciktirmek Türkiye’nin çok önemli tarihî fırsatları kaçırmaya neden olacak. Şunu bilmek gerekiyor; dünyanın bugünkü koşullarında Türkiye, Cumhuriyet’i restorasyona tâbi tutarak bu toz duman arasından çıkamaz. Artık ya hep ya hiç eşiğine geldik. Restorasyon artık Türkiye için faşizmin karanlık tünellerinde yolculuk anlamına gelecektir. Bu Cumhuriyet’in bütün kurum ve yapılarıyla demokratikleşmesi basit

bir restorasyon meselesi olmaktan çıktı. Bu olan biteni, hâlâ cemaat operasyonu ya da oligarşinin iki kutbunun iktidar savaşı olarak görenler varsa, çok ama çok yanıldıklarını söylemek gerekiyor. Bu, Türkiye’de, kökleri Cumhuriyet’ten çok önceye uzanan bir iktidarın bitmesi ve Türkiye’nin küresel kapitalizmin tam kalbine yerleşmesi sürecidir. Bu süreç, belki, insanlık tarihinin, en önemli dönüşümlerinden birisi olarak karşımızda bugün. Ve bu dönüşüm, çok küçük bir azınlık dışında, bu coğrafyalarda yaşayan ve yaşayacak olan tüm insanlar için çok önemli bir fırsatı öne çıkartıyor. Doğu Avrupa’dan başlayın, ta Lübnan’a kadar gidin. Bütün bu coğrafyada demokrasi, şekilsel de olsa, neredeyse yüzyıldır bekleniyor. Bu coğrafyada savaşların, insan hakları ihlallerinin, diktatörlüklerin egemenliği bitmek bilmedi. İşte, Türkiye’deki çözülme ve yeni demokratik bir Cumhuriyet olanağı, bütün bu coğrafyayı, savaş ve diktatörlüklerle değil de, barış ve demokrasi ile yeniden inşa etme olanağını insanlığın önüne koyuyor. Türkiye’yi, on yıllardır, baskıcı bir diktatörlük olarak kendi çıkarları doğrultusunda cehenneme çevirenlerden hesap sorulması, yarattıkları savaşların, darbe tezgâhlarının, darbelerin, katliamların hesaplarının verilmesi, bu ülkede elbet olacaktı. Eğer şimdi oluyorsa bu çok önemli bir fırsattır. Yalnız Türkiye için değil, batısıyla doğusuyla, güneyi ve kuzeyi ile Türkiye’den ötesi için de tarihî bir fırsattır.

DIPNOTLAR

¹Akkuş Yakup, Asya Tipi Üretim Tarzı ve Bağımlılık Kuramı-2004

² Pamuk, Şevket, Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme, 1820-1913, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 2.

³ Stefenos Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, C. 1, 1974, İstanbul, s. 547.

⁴ Bkz. Niyazi Berkes, Türkiye’de Çağdaşlaşma, Doğu-Batı Yay., İstanbul, 1978, s. 459.

⁵ Bu konuda bkz. Niyazi Berkes, Türkiye’de Çağdaşlaşma.

⁶ Sait Çetinoğlu, Ekonomik ve Kültürel Jenosid: Varlık Vergisi.

⁷ Sait Çetinoğlu, A.g.e.

⁸ Zafer Toprak, İttihat Terakki ve Cihan Harbi, Homer Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 45.

⁹ Zafer Toprak, A.g.y.

¹⁰ Oktay Yenal, Cumhuriyetin İktisat Tarihinde 1923-30 arasını “Halkçı Ekonominin Temelleri” başlığında anlatır.

¹¹ Oktay Yenal, A.g.e., s. 50.

¹² Bu konunun çarpıcı ve ayrıntılı hikâyesi için bkz. Haydar Kazgan, Osmanlıda Avrupa Finans Kapitali’, YKY, İstanbul.

¹³ Sait Çetinoğlu, Sermayenin Türkleştirilmesi, s. 6.

¹⁴ Haydar Kazgan, Osmanlıda Avrupa Finans Kapitali’, YKY, s. 17.

¹⁵ Şevket Pamuk, Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi’, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 178.

¹⁶ Şevket Pamuk, A.g.e., s. 179.

¹⁷ Şevket Pamuk, A.g.e., 179.

¹⁸ Şevket Pamuk, A.g.e.

¹⁹ Zafer Toprak, İttihat Terakki ve Cihan Harbi, A.g.e., s. 198.

²⁰ Sait Çetinoğlu, Sermayenin Türkleştirilmesi.

²¹ Şevket Pamuk, Osmanlı-Türkiye, İktisadi Tarihi, 1500-1914, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.1 81.

²² A.g.e.